

## **Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Üssü Kurulması**

**Kemal BAŞLAR\***

Türkiye, 1959 senesinde imzaya açılan ve 1961 yılında yürürlüğe giren Antarktika Antlaşması'na 1995 yılında taraf olmuştur. Türkiye'nin Antlaşma'ya taraf olması genelde küresel sorunlara girme ve özelde Antarktika'ya karşı duyduğu siyasi veya bilimsel ilgiden çok, 1990-2005 yılları arasında hukuk sistemini Avrupa Birliği Müktesebatı'na uyumlu hale getirme çabasının dolaylı sonucudur. Antarktika Antlaşması'na taraf olunması Çevre Bakanlığının birkaç bürokratinin kişisel gayretiyle, Türkiye'nin çevre korunmasına verdiği önemi dünya kamuoyuna gösterme çabasının ötesine gitmediğinden, izleyen yıllarda hükümetler nezdinde ilgi uyandırmamış ve unutulmaya yüz tutmuştur. Bu nedenle, 1995-2013 yılları arasında Türkiye'nin Antarktika'da üs kurmasının gerekliliği, Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ni oluşturan diğer sözleşmelere ve özellikle Çevre Koruma Protokolü'ne taraf olması veya Antarktika Antlaşması çerçevesinde iki yılda bir yapılan İstişari Devletler Toplantısına katılım sağlanması gibi konular devlet düzeyinde hiç gündeme gelmemiştir.<sup>1</sup>

Antarktika'nın Türk dış politikasında ve kamuoyunda gündeme gelmesi 2013 yılında olmuştur. İki sivil toplum girişimi, bu süreci tetikleyen önemli olaylardandır. Bunlardan ilki, 2012 yılında kurulup 2013 yılında bakanlıklar nezdinde bilimsel araştırma üssü kurulması konusunda kamuoyu oluşturan Antarktika Kutup Bilimsel Araştırmalar Merkezi (TAKBAM) Derneğinin özverili çabalarıdır. TAKBAM, 2013 yılında yaptığı girişimlerle Dışişleri ve Çevre Bakanlıklarına Antarktika Antlaşması'na taraf olduğumuzu hatırlatarak

\* Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi

<sup>1</sup> Antarktika'nın hukuksal sistemi ile ilgili olarak daha önce kaleme aldığım çalışmalardan ayrıntılı bilgi edinilebilir. Bakınız: Kemal Başlar, "Antarktika Antlaşmalar Sistemi: 1961-2001", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, No. 52/2 (2003): 77-100; Kemal Başlar, "Türkiye'nin Antarktika'ya Çıkma Zamanı", *Milliyet*, 10.3.2013, 22; Kemal Başlar, "Ne İşimiz Var Antarktika'da?" [What are we up to Antarctica?], *Antarktika'da Türk Araştırma Üssünün Kurulması Çalıştayı*, TÜDAV, 2013, 8-23

İstişari Devletler Toplantılarına Türkiye'nin neden katılmadığını sorgulamış; ardından kendi girişimleri ile Antarktika Antlaşması Sekretaryasına akredite olarak Türkiye adına İstişari Devletler Toplantılarına katılma hakkı elde etmiştir.<sup>2</sup> Bu bağlamda TAKBAM 2013, 2014 ve 2015 tarihleri arasında Belçika, Brezilya ve Bulgaristan'da yapılan Taraf Devletler Çevre Protokolü Toplantılarına, Türkiye adına katılmıştır. TAKBAM aynı zamanda 2013 Aralık ve 2014 Ocak-Şubat aylarını kapsayan sezonda Antarktika Kıta Havzası'na bir Türk akademisyenin gönderilmesini finanse etmiştir.

Antarktika'nın 2013 yılında gündeme gelmesinde etkili olan ikinci sivil toplum girişimi Denizci Osman Atasoy'un Antarktika'da bir Türk Üssü kurulması önerisini Ulaştırma Bakanlığı bürokratlarına ilemesiyle başlamıştır. Osman Atasoy'un girişimlerini destekleyen Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) konuyla ilgili ilk bilimsel etkinliği 2013 yılında İstanbul'da gerçekleştirerek kamuoyu nezdinde Antarktika hakkında bir farkındalık oluşmasına aracılık etmiştir. Milliyet Gazetesinin eski Genel Yayın Yönetmeni Derya Sazak, 2013-2014 yılları arasında Osman Atasoy ve TÜDAV'ın çalışmalarının basın yoluyla yayılmasına geniş destek vererek Türk kamuoyunda Antarktika'da Türk Üssü kurulması düşüncesini sürekli gündemde tutmaya çalışmıştır.

Bu çabalar Antarktika konusuna ilgi duyan akademisyenler arasında sosyal ağların oluşmasına neden olmuştur. Antarktika konusunda etkin ve Kıta'da bilimsel araştırmalarda bulunmuş birkaç Türk akademisyenden birisi olan Burcu Özsoy Çiçek'in çabaları sonucu görev yaptığı İstanbul Teknik Üniversitesinde gemi inşaatı ve diğer mühendislik alanlarında çalışan mühendislere ev sahipliği yapacak Kutup Araştırmaları Merkezi 2014 yılında kurulmuştur. Merkez, Antarktika'yı Türkiye gündeminde hak ettiği yere taşımayı amaçlayan üniversite destekli bir girişim olarak denizcilik, enerji, savunma, kalkınma, havacılık, uzay, bilim ve teknoloji konularında çalışmalar yapmayı planlamaktadır.

Anılan kişi ve kuruluşların 2013-2015 yılları arasında Ankara'da bakanlıklar düzeyinde yaptığı girişimler sonucu Dışişleri Bakanlığı, Antarktika Antlaşması'na ek olarak hazırlanan 1991 tarihli Çevre Koruma Protokolü'ne Türkiye'nin katılımına ilişkin kanun tasarısını Kasım 2014'te kaleme alarak Bakanlar Kuruluna iletmış; uygun bulma kanununun çıkarılması amacıyla 18.12.2014 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisine iletilen tasarı 7 Haziran seçimleri öncesinde kanunlaşmadığından kadük olmuştur.

Yeni Hükümetin başta Antarktika Çevre Protokolü'ne katılımın sağlanması; ardından Kıta'nın geleceğinde oy sahibi olabilme yolunda önemli bir adım olan Türk Bilimsel Üssü kurulması konusunda bütçe ayırması ve konuyla ilgili çabaları koordine edecek bakanlıklar arası bir Antarktika Üst Kurulunun kurulması için çaba göstermesi gerekmektedir. Yeni hükümetin Antarktika ile

---

<sup>2</sup> Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile ilgili olarak bakınız: Secretariat of the Antarctica Treaty, [www.ats.aq](http://www.ats.aq)

ilgili olarak köklü bir kutup araştırmaları politikası oluşturmasını gerektiren nedenler aşağıda ana başlıklar halinde özetlenmiştir.

## **Antarktika'nın Türk Dış Politikası Gündemine Alınmasını Haklı Kılan Nedenler**

### **1. Antarktika'nın Yönetiminde Söz Hakkı Elde Etmek**

İlk olarak, Antarktika Antlaşması'na taraf olma Kıta üzerinde doğrudan söz hakkı sahibi olma anlamına gelmemektedir. Türkiye'nin Antarktika Kıtası'nın tamamı ile 60 derece güney enleminin içerisinde yer alan canlı ve doğal kaynak rezervlerinin işletilmesi konusunda karar almaya yetkili Antarktika Antlaşması Danışman Devletleri (ATCPs) arasına girebilmesi için Antarktika'da ciddi bilimsel araştırmalar yapması gerekmektedir. Bunun da yolu bilimsel araştırma üssü kurmaktan geçmektedir. Bugün Antarktika Antlaşması'na taraf olan 52 devlet bulunmaktadır. Bu devletlerden 23'ü Türkiye gibi oy hakkına sahip olmayan devletlerdir. Üye devletlerin 29'u danışman devlet statüsünde yer almaktadır. 23 devlet içerisinde Kıta ile hiçbir ilgisi olmayan beş ülke bulunmaktadır. Bunlar Moğolistan, Monako, Slovakya, Papua Yeni Gine ve Türkiye'dir.

1994 Ekonomik Krizi'nin hemen ardından iç politika sorunlarıyla uğraşan Türkiye'de Antarktika konusunun gündeme gelmemesinin haklı nedenleri olabilir. Aynı şekilde 2001 Ekonomik Krizi'nin ardından bir bilimsel araştırma üssü kurulması düşüncesinin ekonomik nedenlerle 2010'lu yılların başına kadar Bakanlıkların gündemine gelmemesini izah edebilir. Ancak, 2010'lu yılların başından itibaren bütçe dengesini sağlamış ve dünyanın en gelişmiş 18. büyük ekonomisine sahip Türkiye'nin adının Moğolistan, Monako, Slovakya ve Papua Yeni Gine gibi üye devletler ile birlikte anılmasından rahatsızlık duymalıyız.

### **2. Oy Kullanma Hakkı için Bilimsel Araştırma Yapma Zorunluluğu**

Danışman Devletler arasında yer alabilmek için Türkiye'nin Kıta ile ilgilendiğini göstermesi gerekmektedir. Örneğin, Polonya 1961'de Antarktika Antlaşması'na imza atan ilk 12 devletten birisi olmuş; Kıta'nın yönetiminde kendisine oy hakkı ancak 1977 yılından itibaren verilmiştir. Bulgaristan ise 1978'de Antarktika Antlaşması'na, 1998 yılında ise Çevre Protokolü'ne taraf olmuş; hemen ardından 1998'de kendisine oy kullanma hakkı verilmiştir. Antlaşmanın ilk üyelerinden birisi olan Çek Cumhuriyeti, Çevre Koruma Protokolü'ne 2004 yılında taraf olmasından tam 10 yıl sonra 2014 yılında Danışman Devletler arasında kendisine yer bulabilmiştir. Benzeri şeyler Ekvator, Finlandiya, Ukrayna ve Uruguay için de söylenebilir. Türkiye gibi oy kullanma hakkına sahip olmayan 23 devletin, oy hakkı olan Danışman Devletler arasına katılmaları için bilimsel araştırmalara daha fazla kaynak ayırmaları gerekmektedir. Bu devletler ilgilerini istikrarlı bir şekilde gösterdikten sonra 'Aristokratik Kulübe' kabul edilmektedirler. Söz gelimi, oy

kullanma hakkı olmayan Kanada 1988 yılında taraf olmasının ardından yaptığı bilimsel araştırmalara rağmen henüz Danışman Devletler arasına alınmamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin vakit geçirmeden Kıta'ya ilgisini ciddi olarak gösterecek atılımlar yapması gerekmektedir.

### **3. Küresel Oyuncu Olmanın Gereklere**

Küresel sorunlar ve bölgeler konusunda Türkiye bugüne kadar oldukça ilgisiz kalmıştır. Oysa Malezya ve İran, kutupları bir dış politika aracı olarak kullanarak İslam dünyasında ön plana çıkmak istemektedirler. Örneğin, 1980'li yıllardan itibaren Malezya, Antarktika'yı bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Mahatir Mohamad'ın Batılı devletlerin aristokratik yönetimine karşı başlattığı mücadele Malezya'ya İslam ülkeleri nezdinde prestij kazandırırken, aynı zamanda 1980'li yıllarda Aristokratik Kulübe yeni üyelerin kabul edilmesine neden olmuştur: Brezilya (1983), Hindistan (1983), Çin (1985), Uruguay (1985), İtalya (1987), Doğu Almanya (1987), İsveç (1988) ve İspanya (1988) ile Aristokratik Kulüp, oligarşik bir kimlik kazandı. İran da aynı şekilde Antarktika'yı kendisine uluslararası saygınlık kazandıracak bir dış politika aracı olarak değerlendirmektedir. İran önümüzdeki yıllarda varlığını Güney sularında hissettirecek bir kutup gemisi inşa ettirmektedir.

Türkiye gibi G20 içerisinde yer alan devletler Antarktika'da bilimsel araştırmalar için düzenli bütçe ayırmaktadırlar. Örneğin, süper güç olma yolunda olan Hindistan, 2012-2013 yılı bütçesine kutup araştırmaları için yaklaşık 54 milyon dolar (Rs 290 crore) ayırmıştır. 1988-1989 yılından itibaren faaliyette olan Maitri Üssü'nde yazları 70, kışları 25 bilim insanı görevlendirilmektedir. 2012 yazında, Hindistan üçüncü araştırma üssünü açmıştır.<sup>3</sup>

Bu açıdan bakıldığında son zamanlarda Türkiye'de ciddi bir vizyon değişikliği gözlenmektedir. TÜBİTAK'ın hibe destek programları 2002 yılından sonra geçmişle kıyaslanamayacak şekilde artmış; 2002'de 390 bin dolar olan bütçesi 2013 yılı sonrası 2 milyar doları aşmıştır. Bunun sonucu olarak, Türkiye aradan geçen 10 yıl içerisinde Ar-Ge harcamalarında birçok ülkeyi geride bırakmış; yaptığı yatırımların sonuçlarını almaya başlamıştır.

Dünya siyasetinde kendisine yer edinmek isteyen Türkiye'nin küresel müşterekleri dış politikasının içerisine alması gerekmektedir. Türkiye'nin uzay ve uzaydaki doğal kaynaklar konusundaki girişimi, gelecekte oluşturulacak kutup politikalarına örnek olmalıdır. Bu nedenle, TÜBİTAK'ın Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü'ne benzer kendi bünyesinde bir Kutup Araştırmaları Enstitüsü kurması zamanı çoktan gelmiştir. Bunun için yaklaşık 5-10 milyon dolar araştırma bütçesi ayırması ve bilimsel araştırma üssü kurulması için uzun dönemde 100 milyon dolarlık bir bütçe tahsis etmesi gerekmektedir.

---

<sup>3</sup> PTI, "India's 3rd research base in Antarctica begins on trial basis", [http://zeenews.india.com/news/economy/india-s-3rd-research-base-in-antarctica-begins-on-trial-basis\\_767575.html](http://zeenews.india.com/news/economy/india-s-3rd-research-base-in-antarctica-begins-on-trial-basis_767575.html) (Erişim: 13.3.2013).

#### 4. Antarktika'da Bulunan Maden ve Petrol Rezervleri

Türkiye'nin Antarktika ile ilgili bir bilim stratejisi ve dış politika oluşturması zorunluluğunun dördüncü nedeni Antarktika'da bulunan maden ve petrol rezervlerinin geleceği ile ilgilidir. 1988 yılında hazırlanan "Antarktika'nın Maden Kaynaklarının İşletilmesinin Düzenlenmesi Sözleşmesi" (CRAMRA), Fransa ve Avustralya'nın muhalefeti nedeniyle yürürlüğe girmemiştir. 1991 Çevre Koruma Protokolü, 1998 yılında yürürlüğe girdikten sonra Antarktika madenlerinin işletilmesine 50 yıl boyunca moratoryum getirildi. Elli yıllık süre 2048 yılında dolacaktır. Hâlihazırda emtia fiyatları dikkate alındığında, Antarktika'daki kömür, demir, platinyum, krom, nikel, altın ve diğer 20 çeşit madeni çıkarma yönünde ekonomik açıdan makul bir neden olmamakla birlikte; petrol için aynı şey söylenemez.

Yeni Zelanda'nın kontrol ettiği Ross Sea bölgesinde Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol rezervlerinden sonra dünyanın en büyük ikinci rezervi bulunmaktadır. Bilim adamları, Weddell ve Ross Sea denizlerinde 50 milyar varil civarında petrol olabileceğini tahmin etmektedir.<sup>4</sup> Avustralya'nın hak iddia ettiği bölgelerde de petrol rezervleri bulunmaktadır. İngiltere, egemenlik iddia ettiği toprakların uzantısı olan deniz yatağında, yaklaşık 932 bin kilometre karelik alanın kıta sahanlığı kapsamında kendisine ait olduğunu duyurmak için hazırlık yapmaktadır.<sup>5</sup> 2048 yılına kadar devam edecek yasağın protokole taraf olmaktan vazgeçen devletleri bağlamayacağını veya hidrokarbon (petrol) rezervlerinin maden kategorisinde olmadığı için yasak kapsamına girmediğini düşünmemiz gerekiyor. Ayrıca, dünya petrol rezervinin hızla azaldığı gerçeği karşısında, petrol fiyatlarının 200-300 dolarları gördüğü yıllarda ekonomileri zarar gören Çin gibi dünya dev(let)leri, petrol rezervlerinin işletilmesi için 2048 yılına kadar beklenmesinin gerekmediğini savunabilirler.<sup>6</sup> Bu durumda dünya yeni bir "soğuk" savaşa karşı karşıya kalacaktır. Muazzam petrol rezervlerini bir avuç devlete bırakmak istemeyen Çin, Hindistan ve Almanya gibi büyük devletler Kıta'nın rejimi üzerine ciddi tartışmaları başlatacaklardır.

Artan dünya nüfusunun ihtiyaç duyduğu madenler, Antarktika'yı önümüzdeki on yıllarda ciddi tartışmaların odağında tutacaktır. Türk Dışişleri daha fazla gecikmeksizin Kıta'nın geleceği ile ilgili tartışmalarla yakından ilgilenmelidir. Bunun yolu da şimdiden Kıta'da araştırma yapacak uzmanlarımızı ve küresel müşterekler hukukunu bilen diplomatları yetiştirmekten geçmektedir.

#### 5. Antarktika'nın Gizemli Yapısı

Antarktika'nın paranormal olaylara konu olan gizemli bir yapısı bulunmaktadır. Hitler döneminden itibaren okült inanışlar için kutuplar önemli bir inceleme

<sup>4</sup> Robert Lamb, "5 Most Coveted Offshore Petroleum Reserves", *How Stuff Works*, 15 September 2008 <http://science.howstuffworks.com/environmental/energy/5-offshore-petroleum-reserves4.htm> (Erişim: 13.3.2013)

<sup>5</sup> Robert Lamb, *5 Most Coveted*

<sup>6</sup> A.M., "Possibilities of Antarctic Petroleum Extraction", *The Author Portal*, <http://theauthorportal.com/2013/02/11/possibilities-of-antarctic-petroleum-extraction/> (Erişim: 13.3.2013)

ve araştırma merkezi olmuştur. Hitlerin UFO teknolojisini buzulların altında kurduğu üslerde geliştirmesi İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başta ABD olmak üzere diğer devletlerin ilgisini çekmiştir. Dünya üzerindeki enerji bölgeleri (ley hatları) ve bunların kontrolüyle ilgilenen devletler açısından Antarktika metafizik yönüyle keşfedilmesi gereken bir kıtadır. UFO'lar ve benzeri olayların gerçek boyutunun anlaşılabilmesi için Antarktika'nın bilinmeyen yönlerinin keşfedilmesi gerekmektedir. Kıtada çalışan devletlerin bilim adamları bu tür gizemli bilgileri diğer devletlerle paylaşmadıklarından Türk bilim insanlarının Kıta'da Türkiye adına bağımsız araştırmalar yapması önem arz etmektedir.

Üst kurmak için bir başka devletten izin alma zorunluluğu bulunmamasına rağmen stratejik konumları seçmek için acele edilmelidir. 14 milyon kilometre karelik alanda herhangi bir yerde bilimsel araştırma üssü kurmak bir değer taşımamaktadır. Bilimsel araştırmalarda diğer devletlerden farklı ve özgün sonuçlar bulmaya yarayacak bir konum seçmek için daha fazla geç kalınmamalıdır.